

Долі з позначкою «OST»

СКРИНЬ СЛОГІДІВ

Ці історії особливі. Їх зібрані й записали восьмикласники Овсюківської ЗОШ І—ІІІ ступенів із Полтавщини, а надіслали до редакції класний керівник юних дослідників Любов Кірюк (на знімку праворуч). Свій проект учні назвали «Долі з позначкою «OST», а пошуковий загін — «Нащадки козацького роду». І це лише кілька розвідок з історії рідного краю та його мешканців, записані козачатами.

Героїми цих історій стали остарбайтери із сіл Рудка та Овсюки. Про брата Галагані розповів син одного з героїв — Микола Дмитрович. Про Марійку і Олександра дізналися від їхньої доньки Ніни Плис. А історію про Йосипа Ігнатенка записав його онук Володимир Кірюк.

Пливе ріка часу

Пливе ріка часу, пливе цвітінню, невблаганно. Уже 76 літ минуло від часу Перемоги над фашизмом. Але чи всі герої і подвиги цієї війни названі і вшановані? Чи всі втрати порановані, а ветерани, вдови і сироти забезпечені?

Уже заглибилися одиниці учасників тих величних і трагічних подій — ніби йдуть у бій і не повертаються. А ми ще не кожного вислухали, не кожну сповідь записали. Потрібно поспішати, щоб встигнути почути кожного, хто прожив і пережив тятар кровопролитної війни і рабської праці. Щоб зібрати й усвідомити правду, хоч би яка гірка вона була. Щоб пережити старшими поколіннями стало справжнім уроком для прийдешніх поколінь усього світу і непереборною засторогою новим війнам.

Тож вислухаймо кожного з тих українських громадян-остарбайтерів, які сьогодні ще живуть серед нас, напишімо «Книгу сповіді людей із позначкою «OST» і нехай наша пошукова робота стане сторінками цієї необхідної всім нам скорботної книги.

Фашистська пропаганда обіцяла рай тим, хто добровільно піде до Німеччини. Але добровольців виявилось дуже мало, і тоді розпочалося справжнє полювання на людей.

Жахлива картина такого полювання змалювала Олесею Гончаром у романі «Циклон», була характерною для окупованих українських сіл. У кожному з районів Полтавської області, як і по всій Україні, починаючи з листопада 1941 року і до середини 1943-го, періодично проводилася мобілізація молоді 1920—1925 років народження, а коли лінія фронту наблизилася до України, то потрапляли юнаки і дівчата, народжені у 1926—1927 роках. Найбільшого розмаху насильне вивезення на каторжні роботи набуло у 1942-му. Примусова депортація працездатного населення зачепила практично кожну українську сім'ю.

За даними, що наводяться у Книзі скорботи України, з Полтавщини на каторжні роботи було вивезено 149 тисяч людей. Серед цих бранців ХХ століття було 110 юнаків та дівчат із

села Рудки та майже 100 — із села Овсюки. У кожного із 2,4 мільйона українських бранців був свій тернистий шлях у неволю.

«А мати жде додому сина...»

Щедро грало літнє сонце українську землю. Був теплий літній ранок 1943 року. Та де радів цьому 16-річний Йосип (на знімку внизу), гірко плакала мати Катерина. Покидав рідну домівку старший син — матеріна надія і опора. Попри юний вік, він був на всі руки майстер, уже господарював, знав, що і коли сіяти, коли збирати врожай. Ці знання і врятували Йосипа в далекій Германії.

Двічі йому вдалося втекти: один раз з-під Яготина, другий — перед Баринівкою. За третім разом, коли планувалася втеча, він і сусід по вагону, хто рука-

ми, хто видобаними гвіздками, відрвали в підлозі дошки. Ешелон під'їздив до Дарниці, вже було видно вокзал. Усі, хто був у вагоні, домовилися втекти по черзі. Черга Йосипа лізти в дірку була четвертим, але раптом потяг різко загальмував. Трос — два хлопці і дівчина — вже встали втекти. Почалася стрлянина. Йосип у щільну побачив, як хлопці бігли до лісу, а дівчина впадала. Коли зупинився потяг, усі зрозуміли: зараз будуть шукати. Швидко вирванню дошки загнали дірку в підлозі.

У Дарниці на вокзалі всіх вишикували перед вагонами. Привели дівчину в'язничку, побиту і в крові. На очах у всіх її розстріляли. Людей загнали знову до вагонів та підсадили ще людей. Так Йосип зустрів свою землячку Нетра Пилипенка та Івана Пидорного. Знаючи, що Йосип гарно свідчає, Петро попросив: «Йосипе, починай!». Щоб критикнути гіркі слюзи, Йосип затяг: «Розп'ягайте, хлопці, коней...».

Доспівавши, хлопець все не міг заспокоїтись, перед очима була вбита дівчина. Вирішив більше не спокушати долю.

Після розподілу по роботах він потрапив до хазяїн недалеко від села Грозу (хутір Ретензбург). Господарство було велике: коні, корови, багато землі. У домі були лише господарка і двоє малолітніх хлопців (усе

життя Йосип їх згадував) Альфонс і Гемон.

Робота по господарству була знайома. Усе Йосип робив на совість. Тому і на чужині, може, з туди, а може, від непосильної влячі, взявся до роботи. Все в руках «горіло».

Якось через поранення приїхав у відпустку хазяїн. Походив скрізь і запитав у дружини, хто їй допомагає. Побачивши Йосипа, тільки й сказав: «Зер гут!».

Пішли до стайні, хазяїн показав хлопцеві на свого улюбленого коня — запрягай. Була літня пора, на носі жнива, жито вже достигло, вважав Йосип, узяв колосок у руки і показує німцю: «Пора збирати-молотити!».

Той йому: «Найн!», — а хлопець заперече, мовляв, пора! Німець вихопив пістолет, націлив у голову і тримав кілька секунд, у Йосипа геть ноги потерпли...

Погодился таки господар молотити жито, але з однією умовою: якщо зніре — хлопцеві «капуть». Проігнавав білий Йосип усю ніч: «Ну нащо мені те жито». Знову згадував убиту дівчину.

Молотили, а сусіди показували пальцями: мовляв, божевільні, псують недостигле жито. А за три дні потому пішли затяжні дощі, все сусідське жито згнило, а німці продалі свій урожай за гарною ціною. Відтоді Йосип став їсти з господарями за одним столом. Йому почали давати цигарки, виправили аусвайс і, дізнавшись, що недалеко перебував односельчанка Уляна Махлювська, дозволили раз на місяць її провідувати.

Коли німцям здалося повертався на фронт, сказав: «Гітлер капут!» — і прощався з усіма назавжди, бо не вірив, що повернеться живим. «Більше я його не бачив», — згадує Йосип.

Звільнили його американці наприкінці квітня 1945-го. Коли був в американському таборі-розподільнику, ще декілька разів провідував німцями сім'ю. Вони плакали за хлопцем, як за рідним, просили залишитись, але він дуже хотів додому. Понадавали йому гостинців: хустку для матері, добротний костюм і ще багато цінних речей.

«Коли нас передали своїм, набирали добровольців переганяти профейних коней. То я і такі само зо двадцять хлопців згодились, разом із військовими пішли коней із самої Німеччини аж у Воронилівград (Луганськ), — згадував остарбайтер. — У Харкові сів на потяг додому. Мисль не було, їхав на даху вагона. У метушливі не помітив, як вкраті кинув із подарунками. Отак я повернувся додому без речей...»

Донька Йосипа Андрійовича Галина Грицай згадує: «Дуже часто батько казав, що якби знав, як тут буде життя, там би залишився! А коли на серце налягала туга, він заснізував свою улюблену «А льон цвіте сино-синьо, а мати жде додому сина...».

Брати Галагани

Усе життя Данил Галаган дбав про родину, ні дня без роботи: господарство чимале — тільки і встатая. Два сини-соколи піростали — його надія і крила за спиною. Гарні, високі парубки-козаки Дмитро і Данило, красені на всі Овсюки. Та не судилося жити, як хотілось. Спочатку колективізація. Довго не чіпали, та прийшла і Давидова черга.

Його — на Соловки, в хату заселились «активісти», а дружина з дітьми — по чужих хатах... Згодом і синів як дітей норога народу відправили на Донбас, у ФЗУ, вивчилися шахтарської справи.

І як Дмитро (1910 р.н.) та Данило (1919 р.н.) в 1940-х роках розпочали роботу на шахті імені Румянцева в місті Горлівка. Дмитро часто ризикував життям під землею, та, мабуть, ангел-охоронець дбав про козака. На Донбасі й одружився, приглядав за меншим Данилом, а характер той мав нелегкий, запальний. Тут, на Донбасі, в шахті, і війна застала. У забій спустилися свої, а випустили вже італійці. У 1941 році приїхали на шахту німці, всіх вишикували і повели на медогляд. Меншого Данилька не взяли, а Дмитра завели аж у Старий Дрезден, теж на шахті. А Данилю із дружиною брата поїхав у рідні Овсюки. Важко було Дмитровій дружині з двома дітьми, та й куди йти жити, свекруха сама свого кутка

смерті все-таки отримав звісточку, хоч і сумну.

Моя Марійка

Маруся була в сім'ї найстаршою із п'яти дітей (народилася 20 березня 1927 року). Тому коли в село прийшли німці і почалося вивезення молоді, вона знала, що рано чи пізно її заберуть. Навесні 1942-го в хату прийшли поліцаї по її батька: «Давай, Макаре, збирайся, прийшов твій час принести користь великій Германії, а то диви, скільки ротів у тебе! Давай, поїдеш заробляти!». Батько мовчки піднявся з лави, обвів поглядом хату, дітей, поданих гнів і слюзи. Вони покинули хату. Маруся не спала всю ніч, а на ранок побігла в управу і попросила замість батька відправити її. Там швидко погодилися, хотіли обох відправити, але потім батька відпустили. Коли Макар ішов додому, то сусід сказав йому: «Дурний ти, Макаре, тебе б через вік не забрали, відпустили, а ти дочку занаятив!». Макарові все життя

не мала. Де голову прихилити? Та якось жили.

Данила двічі забирали в Німеччину, та він втівав. Аж за третім разом забрали разом із Йосипом Жолобецьким та Василем Рекалом. Коли їх привезли в Австрію, Данило сказав хлопцям: «Я на Гітлера робити не буду!» — і знову втік. Партизанів у Югославії, там і був убитий. Тривалий час не знали рідні про Данилову долю. Та одного разу в сільську раду прийшов лист із Тернопільської області. Писав по-братим Данила, який і розповів, де і як загинув їхній син і брат.

А Дмитро пробув у Старому Дрездені аж до 1945-го. Ледве не загинув під час авіаналю. Розбомбили шахту, дамбу. Врятували його англійці, і знову залишилися демонтувати шахти. Аж у 1947-му повернувся він у рідне село. Вдома чекала дружина з дітьми, згодом народився син Микола. Працював усе життя в колгоспі, давалася знаки важка праця. Тільки у 1987 році дізнався Дмитро про Данилову долю — за рік до

пекли дупну Марусині очі, поїли сліз і жалю.

Потрапила дівчиною в німецьке село, неподалік від міста Галле, працювала в полі, по господарству. В першого бауера було дуже важко, та згодом її забрали в іншу сім'ю, там гляділа малих дітей. Дуже подружилася з Катериною, яка теж була з Полтавщини.

На початку 1945 року в селі з'явилися американці і звільнили Марусю з Катериною. Їх відправили у фільтраційний табір у Польщі. Після всіх перелірок Маруся з подругою залишилися працювати при дитячому будинку неподалік військового шпиталю. Поранені солдати, які йшли на поправку, збирали продукти для шпиталю. Дівчатам приглянулося два з них. Це був хлопець з Росії, сержант 5-ї ударної армії Олександр Вечеров та його побратим, вони лікувались після поранень у шпиталі в місті Люблін. Там усі разом і зустріли перемогу. У шпиталі Маруська і Шурко, як вони лагідно називали одне

одного, й одружилися в травні, одразу після «победи». Хотіли разом поїхати до батьків Марусі, та Шурко, якого забрали в армію перед самим початком війни (19 червня 1941-го), мусив ще дослужувати, бо період війни не входив у строкову службу. Тому Шурка відправили в Полтаву в авіаційний полк, а Маруся в липні 1945-го поїхала сама додому.

Летіла на Батьківщину — мов на крилах. Радість від повернення додому була безмежною, тільки ледоватою. Уже в серпні Маруся зрозуміла, що вагітна. Поки не було видно — мовчала, та одного дня все стало зрозуміло, і вона почула страшні слова: «Геть з мого дому! Мені не треба байстроків!».

Куди йти? Надворі зима. Приїхала сусідка, там Марія пережила зиму, і в березні 1946-го на Явдохі народилася донечка Катерина (назва на честь подруги по невільницькій каторзі). У квітні по теплу поїхала до Олександра в Полтаву. Чоловік відправив їх до своєї матері в Костромську область. Перед дорогою в далеку Росію солдати і просто чужі люди зібрали цілий мішок речей: і одяг, і пелюшки дитині, і харчі. Маруся іхала до свекрухи вже не з порожніми руками. Мати Саші зустріла їх із величезною радістю: «Донечко моя, яке ж не щастя! Ось дивись, похоронка на Сашу, скільки сліз виплакала, він же в мене один-однісінький, а тут така радість, таке щастя! Тепер я не одна, в мене є ви, моя онучечка Катруся!». Отак і жили разом, чекаючи Шурка з армії. Він повернувся у 1947 році. В Росії також народилась Валя (1948), Микола (1950) і Ніна (1951).

Через холодний клімат і напівголодне життя у 1953 році вирішили їхати на Полтавщину. Із собою забрали і бабу Наталку (на знімку).

І знову Маруся не розтопила кригу в душі батька Макара, зустрів несправитно. Мусили самотужки пивиденько зліпити собі хату-літку. В Україні вже народилися Борис (1953) і Микола (1956) (назвали Микола, бо старшенький помер). Ото аж тоді серце старого Макара відчуло каютя і величезну провинку перед старшою донькою.

Маруся і Шурко жили душа в душу, тільки радість була недовгою. Марічка хворіла і пішла з життя у 56 років, а Шурко прожив сам ще 29, останні роки життя мешкав у селі Овсюки і час-то казав (він так і не навчився говорити без акценту українською): «А ну, діти мої, заспівайте мені «Давно я, давно й у батькі була...».

Написала Любов КІРЮК.
Полтавська область.
Фото надано автором.